

Kusák, Jiří

Hudební výchova na všeobecně vzdělávacích středních školách v Ostravě od 90. let 19. století do roku 1945

Musicologica Brunensia. 2019, vol. 54, iss. 1, pp. 95-108

ISSN 1212-0391 (print); ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MB2019-1-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141566>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Hudební výchova na všeobecně vzdělávacích středních školách v Ostravě od 90. let 19. století do roku 1945

Music Education in General Education Secondary Schools in Ostrava from the 1890s to 1945

Jiří Kusák / jiri.kusak@osu.cz

Department of Music Education, Faculty of Education, University of Ostrava, Ostrava, CZ

Abstract

The study deals with the formation of music education in general education schools in Ostrava in the period from the 1890s to 1945. Music education was carried out within the framework of non-compulsory singing (it was only from 1943 that musical education was included among compulsory subjects), where it was mostly taught by so-called external pedagogues. The study gives a vivid picture of music education in four key general education secondary schools – at the matriculation gymnasium in Moravská Ostrava, Czechoslovak state grammar school in Moravská Ostrava, Municipal Grammar School in Přívoz and the Girls' Lyceum / Girls' Reform Grammar School in Slezská Ostrava. The Orchestra of Secondary School Students (Orchester deutscher Studenten der Ostrauer Mittelschulen), which was highly significant also for Czech students, had a special place in the context of contemporary music education activities among the Germans in Ostrava.

Keywords

music education, singing, general education secondary school, Moravská Ostrava, Přívoz, Slezská Ostrava, music pedagogue

Úvod

Z hlediska historického můžeme charakterizovat Ostravu až do roku 1945 jako město polyetnické, které bylo příznačné přítomností politicky, ekonomicky a kulturně významné německé a židovské minority. Většinu obyvatelstva tvořila postupně se národnostně obrozující česká populace. Ostrava byla vždy považována za město průmyslové, kde nenalzáme markantnější hudební tradici. Situace se ovšem změnila na počátku 20. století, kdy Ostrava zaujímala postavení jednoho z nejvýznamnějších center v českých zemích s vyspělou hudební kulturou.¹

Ostravská hudební výchova prošla ve sledovaném období vývojovými proměnami, které souvisely se stavem, vývojem a koncepcemi nadregionální hudební výchovy.² Hudební výchovu v Ostravě můžeme vymezit v jejím širším obsahovém kontextu a můžeme ji diverzifikovat na: 1. hudební výchovu na školách obecných a měšťanských; 2. hudební výchovu na všeobecně vzdělávacích středních školách (gymnázia v Moravské Ostravě, Přívoze, dívčí lyceum / gymnázium ve Slezské Ostravě); 3. hudební výchovu na odborných středních školách (Obchodní akademie v Moravské Ostravě, odborné školy dobročinného ženského spolku Dobromila); 4. hudební výchovu v prvních hudebních školách a hudebněvzdělávacích ústavech; dále ve spolkových a svazových hudebních školách v Ostravě-Mariánských Horách, v Polské / Slezské Ostravě a ve Vítkovicích; 5. hudební výchovu v učitelské přípravě (učitelský ústav v Polské / Slezské Ostravě); 6. hudební lidovýchovné a popularizační aktivity (Lidová universita Masarykova / Masarykova vyšší škola lidová / Vyšší škola lidová).

Ve sledované etapě od 90. let 19. století do roku 1945 se rozvíjela hudební výchova na všeobecně vzdělávacích školách v Moravské Ostravě, Přívoze a Slezské Ostravě v rámci nepovinného zpěvu (od roku 1943 byla hudební výchova zařazena mezi předměty povinné), který zajišťovali většinou tzv. vedlejší (externí) pedagogové.

Matiční gymnázium (Moravská Ostrava)

Počátky institucionální hudební výchovy sledujeme od roku 1897, kdy byla zahájena výuka na matičním gymnáziu, jehož založení představovalo pro Ostravu i širší okolí velkou událost, neboť ostravská mládež měla dosud možnost studovat na gymnáziích v Opavě a Místku.³ Na matičním gymnáziu byl zařazen nepovinný předmět Zpěv (později také

1 STEINMETZ, Karel – MAZUREK, Jan – KUSÁK, Jiří et al. *Ostrava hudební. Vývoj hudební kultury jednoho města v posledních 160 letech*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, s. 6.

2 Studie vychází z nepublikované části rukopisu habilitačního spisu KUSÁK, Jiří. *Ostrava hudebněvýchovná. Hudební výchova, odborná hudební výchova, hudební výchova v učitelské přípravě, hudební lidovýchovné a popularizační aktivity v Ostravě od 90. let 19. století do roku 1945*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta pedagogická, 2017, 302 s. Habilitační spis.

3 V roce 1903 byla škola rozdělena na české soukromé a vyšší gymnázium a české reálné gymnázium. Archiv města Ostravy (dále AMO), *Kronika Státního gymnázia v Mor. Ostravě, Matiční ul.* (1903–1938), č. přír. 38, inv. č. 102.

Hudba), jehož prvním učitelem byl ve školním roce 1897–1898 Rudolf Kadleček; postupně ve sledovaném období působili také další pedagogové, např. František Dvořáček, Adolf Pospíšil, Karel Patočka, Karel Budík, Alois Kopriva, František Zahradníček, Rudolf Málek, Antonín Hradil, Josef Strakoš, Alois Tregler ad.⁴ Za výraznou odbornou i uměleckou posilu můžeme považovat nástup Eduarda Marhuly, který byl spjat především s činností Hudební a varhanické školy Matice školské v Ostravě-Mariánských Horách.

Výuka na matičním gymnáziu byla v I. oddělení zaměřena na hudebněteoretickou problematiku (notace, klíče, takty, intervaly, enharmonické tóny) a také na oblast hlasové a pěvecké přípravy (jednohlas, dvojhlas);⁵ v případě II. oddělení osnovy obsahovaly již náročnější a rozšířenou učební látku taktéž z oblasti hudební teorie (diatonické stupnice dur a moll, chromatická stupnice, tetrachord, posuvky, mollová stupnice harmonická a melodická) i z oblasti pěvecké (kromě jednohlasu a dvojhlasu také trojhlas a čtyřhlas).⁶ Osnovy informují také o učební látce zaměřené na houslovou hru (základní pojmy hudby s ohledem na hru na housle, cvičení na prázdných strunách, střídavě na dvou a všech strunách, cvičení v různých taktech, popis a stavba houslí).⁷ V následujících letech docházelo k úpravám a rozšíření osnov, např. byla zavedena kolektivní hra se strunnými a dechovými nástroji⁸ a byl včleněn stručný přehled dějin.⁹

Na počáteční kvalitu hudební výchovy na matičním gymnáziu kriticky upozorňuje Milan Balcar, neboť uvádí, že pedagogové Rudolf Kadleček a František Dvořáček nebyli zvláště umělecky vyspělí a pedagogicky způsobilí,¹⁰ ovšem u Kadlečkovy osobnosti se dostáváme do přímého rozporu s jeho pedagogickými a uměleckými úspěchy na Akademické hudební škole.¹¹ Přestože se jednalo o nepovinné předměty, vedení školy věnovalo pozornost materiálnímu zázemí v podobě existence sbírky hudebnin na škole zahrnující

4 Ve sledovaném období docházelo také k personálním problémům, např. ve 20. letech 20. století zaznamenáváme obtíže se zabezpečením výuky.

5 AMO, *První roční zpráva Matičního českého reálného gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1897–98*. Moravská Ostrava, 1898, sign. A 10329.

6 AMO, *Druhá roční zpráva českého reálného gymnasia Císaře a Krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1898–99*. Moravská Ostrava, 1899, sign. A 10329.

7 Ibid.

8 AMO, *Výroční zpráva českého soukromého vyššího gymnasia v Moravské Ostravě za školní rok 1903–1904*. Moravská Ostrava, 1904, sign. A 10330.

9 AMO, *XIII. výroční zpráva c. k. českého státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1909–10*. Moravská Ostrava, 1910, sign. A 10329.

10 BALCAR, Milan. Hudebníkovy vzpomínky ze středoškolských let. In *Kahan nad černou zemí. Památník k padesátému výročí založení gymnasia v Ostravě 1897–1947*. Ostrava: Slavnostní výbor, 1948, s. 130.

11 Blíže např. studie KUSÁK, Jiří. Akademická hudební škola v letech 1891–1917. *Hudební výchova*, 2016, roč. 24, č. 4, s. 4–6. Osobnost Rudolfa Kadlečka byla spjata především s Akademickou hudební školou (1891–1917). Jednalo se o první hudebněvýchovnou instituci v Ostravě a společně s německým ústavem Musik-Bildungs-Anstalt (1893–1931) Arthura Könnemanna se staly vzorem pro pozdější zakládání spolkových a svazových hudebních škol v Ostravě. Blíže k osobnosti Könnemanna a Musik-Bildungs-Anstalt viz např. studie KUSÁK, Jiří. Music Education of Ostrava Germans from the 1890's to 1930's. Musik-Bildungs-Anstalt (1893–1931). In *МЕЖКУЛЬТУРНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В СОВРЕМЕННОМ МУЗЫКАЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ*. Moskva: Московский государственный институт культуры, Кафедра музыкального образования, 2017, s. 357–363.

hudební nástroje (harmonium, violoncello, violy, housle, kontrabas, klarinet), položky technického charakteru (notové pulty) a notový materiál.¹²

Kvalitativní rozvoj hudební výchovy byl dozorován také inspekčními návštěvami; doklady nalézáme především z pozdějšího období 30. a 40. let, např. dne 18. 5. 1931 provedl inspekci Stanislav Jiránek a dne 5. října 1941 Oldřich Hilmera.¹³

V období od 90. let 19. století do počátku první světové války (1914) byly výsledky hudebněvýchovné činnosti prezentovány na školních akademiích, oslavách programově zaměřených k výročí císaře Františka Josefa I. (např. při příležitosti osmdesátých narozenin dne 4. října 1910)¹⁴ a na dobročinných akademiích. Uvedené akce se konaly v Národním domě a ostravské obyvatelstvo mělo možnost seznámit se s díly regionálních hudebních skladatelů, ale také se skladateli obecně známými (Smetana, Dvořák, Janáček, Mozart). Denní tisk ovšem také upozorňoval na nedostatečnou účast ostravského publika na středoškolských akademiích. „*Vše bylo dobré, ale ta – návštěva. [...] Studenti mají nejlepší úmysl, chtějí se odvděčit ústavu za to, co pro všechny učinil, a zatím? Zůstaneme doma... A potom se divíme, že naše mládež ztrácí ideály.*“¹⁵

Z hlediska rozvoje hudební výchovy na matičním gymnáziu měl významné postavení čtyřicetičlenný školní orchestr pod vedením Karla Patočky, který „*klidil vždy bouřlivý potlesk*“.¹⁶ V letech 1911–1914 se gymnáziu svými programy připojilo ke slavnosti „Pro dítě“, vycházející z hesla „Vše pro dítě“ podporujícího dobročinnost a humánní cíle. V programech byly zastoupeny náročnější kompozice, např. *Kvartet č. 13* Josepha Haydna, sexteto ze Smetanovy *Prodané nevěsty* ad.).¹⁷

Na školních oslavách měl významné postavení sborový zpěv, v jehož rámci se také sólisticky uplatňovali studenti ústavu. Hudební programy často obsahovaly také duchovní hudbu, mnohdy v autorství regionálních autorů (Marhula ad.) a rovněž instrumentální hudbu. Odkazy k akademiím nalézáme v dobovém tisku (např. *Ostravanu*, *Ostravském denníku*, *Ostravských listech*), v gymnaziálních kronikách a výročních zprávách. Bližší infor-

12 AMO, *Pátá roční zpráva českého reálného gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1901–1902*. Moravská Ostrava, 1902, sign. A 10329. AMO, IX. *výroční zpráva českého soukromého vyššího gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1905–6*. Moravská Ostrava, 1906. sign. 10329. AMO, X. *výroční zpráva českého soukromého vyššího gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1906–7*. Moravská Ostrava, 1907, sign. A 10329. Ze soupisu sbírky hudebnin je zřejmý fakt, že byla pozornost věnována orchestrální a komorní hře (přírůstky zaznamenáváme např. v partiturách skladeb kvartetů, kvintetů, operních ouvertur a skladeb pro smyčcové orchestry ad.). AMO, XIII. *výroční zpráva c. k. českého státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1909–10*. Moravská Ostrava, 1910, sign. A 10329. XIV. *výroční zpráva c. k. českého státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1910–11*. Moravská Ostrava, 1911, sign. A 280.

13 AMO, *Kronika Státního gymnasia v Mor. Ostravě, Matiční ul.* (1903–1938), č. přír. 38, inv. č. 102. AMO, *Kronika Státního gymnasia v Mor. Ostravě, Matiční ul.* (1940–1943), č. přír. 39, inv. č. 103.

14 AMO, XIV. *výroční zpráva c. k. českého státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1910–11*. Moravská Ostrava, 1911, sign. A 280.

15 *Ostravan*, 20. 9. 1903.

16 *Ostravan*, 24. 5. 1903.

17 AMO, *Šestnáctá výroční zpráva c. k. českého stát. gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1912–13*. Moravská Ostrava, 1913, sign. A 280. AMO, XVII. *výroční zpráva c. k. česk. státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1913–1914*. Moravská Ostrava, 1914, sign. A 280.

mace k obsahu a umělecké úrovni gymnaziálních akademií získáváme prostřednictvím reflexí Milana Balcara a také Karla Budíka.

Balcar kriticky hodnotí zmíněné pedagogy, nepovažuje jejich pedagogickou činnost jako jedinou příčinu daného stavu, ale objektivně formuluje nevyhovující podmínky, které měly zásadní vliv na uměleckou úroveň pořádaných akademií. Menší uměleckou hodnotu ústavních akademií spatřuje ve složení smíšeného sboru (s barevně nevyzrálými chlapeckými hlasy, neboť nejstaršími zpěváky byli žáci kvinty), obtížích při sestavení orchestru odpovídající kvalitativní úrovni a také v problémech s distribucí notového či nástrojového materiálu.¹⁸ Budík na základě hodnocení umělecké úrovně akademií formuluje také obecnější teze související s dobovým stavem nepovinného zpěvu na ostravských středních školách. Nejdůležitějším požadavkem byla ovšem Budíkova výzva k zavedení vyučování zpěvu jako povinného předmětu na všech středních školách „*Požadavek hudebních kruhů o zavedení obligátnímu vyučování zpěvu a přiměřeném, hmotně zabezpečeném postavení učitelů zpěvu na všech středních školách měl by naléztí ředitelích [sic] středních škol horlivé přimluvy.*“¹⁹

V období po roce 1918 byly pořádány akademie a školní oslavy vztahující se připomenutí jubileí české samostatnosti (28. října), významných osobností české hudby, kultury a společnosti – T. G. Masaryka (7. března), Edvarda Beneše, J. A. Komenského, Jana Husa, Aloise Jiráska, Karla Jaromíra Erbena a také významných evropských osobností. Sté narozeniny Bedřicha Smetany byly připomenuty dne 1. března 1924 interní školní slavností a akademií. V této souvislosti připomínáme smetanovské oslavy v rámci ostravského kulturního i hudebněvýchovného prostoru. Zmíněné oslavy probíhaly nejen na regionální, ale také na celostátní, a dokonce i mezinárodní úrovni, o čemž svědčí plány československých umělců žijících v Chicagu uspořádat provedení vybraných oper ve všech „*hlavních městech československé Ameriky*“: v Chicagu, New Yorku a Clevelandu.²⁰

Obecně můžeme charakterizovat oslavy české samostatnosti jako akce s vyváženými literárně-dramatickými (recitačními) a hudebními prvky. Recitační část měla stejně důležitou úlohu jako složka hudební, přičemž byla zaměřena na poezii výrazných osobností české literatury (Čech, Bezruč, Dyk, Hora, Neruda, Neumann, Sládek, Toman ad.).

Na základě studia výročních zpráv můžeme zobecnit tezi, že na školních oslavách a akademiích měla po roce 1918 proporcčně větší význam především hudba instrumentální (sólové výstupy, komorní seskupení, smyčcový orchestr); studenti interpretovali hodnotná, ale mnohdy také technicky náročnější díla českých i evropských skladatelů (Beethoven, Bériot, Blodek, Drahlovský, Dvořák, Fibich, Jeremiáš, Haydn, Kaprál, Kreutzer, Kříčka, Liszt, Mendelssohn-Bartholdy, Raff, Sinding, Suk, Wieniawski). Kromě uvedených skladeb byly zařazovány do programů také skladby méně známých regionálních autorů. Mimo instrumentální hudbu se objevovaly také pěvecké výstupy sborové i sólové (např. A. Dvořák: *Hymna českého rolnictva*; skladby dalších autorů – Bím, Malát, Smetana ad.). Náročnost repertoáru můžeme doložit řadou kompozic českých

18 BALCAR, op. cit., s. 131.

19 *Ostravský denník*, 3. 5. 1907.

20 *Moravskoslezský deník*, 19. 8. 1923.

autorů, např. provedením árie ze Smetanovy opery *Tajemství, Vltavy* (pro čtyřruční klavír) Bedřicha Smetany, Dvořákovy 4. věty symfonie *Z nového světa* (čtyřruční klavír) a „Směsi z *Dalibora*“ Bedřicha Smetany (smyčcový orchestr), „Směsi z *Prodané nevěsty*“ Bedřicha Smetany (smyčcový orchestr), fanfár z opery *Libuše* Bedřicha Smetany, dále provedením skladeb, např. *Z domoviny* Bedřicha Smetany či *Slovácké suity* Vítězslava Nováka (klavír).²¹

Máme doklady o umělecké činnosti studentů gymnázia také z protektorátního období. Například ve dnech 17. a 18. května 1941 studenti vystoupili na akademii pořádané Spolkem pro podporování žáků českých středních a odborných škol v Moravské Ostravě.²² Ústavní kronika také zmiňuje využívání reprodukováné hudby prostřednictvím školního rozhlasu, např. při příležitosti stého výročí narození Antonína Dvořáka. „*Rozhlasem do tříd byla pronesena případná přednáška prof. Svozila a pak z gramofonových desek předneseny ukázky z Biblických písní, Slovanských tanců a z opery Rusalka*“,²³ což můžeme z hlediska hudebněvýchovného a hudebnědidaktického pozitivně hodnotit především jako ovlivňování vztahu studentů k umělecké hudbě a její zájmové preferenci. Je tedy evidentní, že pedagogové gymnázia se snažili zpřístupňovat mladé generaci uměleckou hudbu různými způsoby (umělecká participace na oslavách a akademiích, výuka, poslech školního rozhlasu).

Ve školním roce 1941/1942 zaznamenáváme postupný útlum gymnázia. Od 31. srpna 1943 bylo uzavřeno a znovu bylo otevřeno po skončení druhé světové války dne 12. července 1945.

Státní československé reálné gymnázium v Moravské Ostravě

Ve školním roce 1936–1937 došlo k transformaci státní německé reálky (sídlicí v Moravské Ostravě-Přívoze) na *Státní československé reálné gymnázium v Moravské Ostravě*. Z torzovitých materiálů (k dispozici máme omezené množství výročních zpráv) můžeme rekonstruovat alespoň základní informace o hudebněvýchovném dění na gymnáziu.²⁴ Na zmíněném gymnáziu měl značný význam sborový zpěv, který se uplatňoval na pořádaných gymnaziálních akcích (repertoár čerpal především z české sborové tvorby – *Přiletěly*

21 AMO, XXXI. *výroční zpráva českého státního gymnasia v Mor. Ostravě za šk. rok 1927–28*. Moravská Ostrava, 1928, sign. A 10330. AMO, XXXIV. *výroční zpráva českého státního gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1930–31*. Moravská Ostrava, 1931, sign. A 10330. AMO, XXXV. *výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1931–32*. Moravská Ostrava, 1932, sign. A 10330. AMO, XXXVI. *výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1932–33*. Moravská Ostrava, 1933, sign. A 10330. AMO, XXXVII. *výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1933–34*. Moravská Ostrava, 1934, sign. A 10330. AMO, XXXVIII. *výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1934–35*. Moravská Ostrava, 1935, sign. A 10330.

22 AMO, *Kronika Státního gymnázia v Mor. Ostravě, Matiční ul.* (1940–1943), č. přír. 39, inv. č. 103.

23 Ibid., s. 18.

24 Na gymnáziu jako učitel zpěvu působil dříve zmiňovaný Josef Strakoš.

vlaštovičky, Má hvězda Bedřicha Smetany, *Oráč* Josefa Bohuslava Foerstera ad.).²⁵

Ke konci 30. let došlo k významné spolupráci gymnázia s moravskoostravskou rozhlasovou stanicí v programech školského a středoškolského rozhlasu a rozhlasových besídkách pro mládež (společně se členy činohry Národního divadla moravsko-slezského a žákovskými kolektivy z ostatních ústavů). Rozhlasové pořady byly koncipovány v širším tematickém záběru a kromě historie, zdravotvědy, techniky, průmyslu byla pozornost věnována také hudbě a dějinám hudby. Např. dne 20. května 1938 byl vysílán pořad s dvěma bloky *Zazpívejme si* (s nácvikem slezské písně *Dvanáctá hodina*) a *Pohádka o perníkové chaloupce* (hudební pohádková suite F. Šebestíka). O týden později dne 27. května 1938 zazněl pořad s názvem *Veselé figurky a žerty starých hudebních mistrů* (hudební pásmo z tvorby starých hudebních klasiků).²⁶

Spolupráce gymnázia a moravskoostravské rozhlasové stanice představovala významný hudebněvýchovný a popularizační potenciál nejen pro samotné účinkující (žáky gymnázia), kteří získávali bohaté znalosti, zkušenosti a dovednosti z vymezených tematických oblastí, ale přidanou hodnotou jistě byly nové impulzy při práci s mluveným slovem a při pěveckých činnostech. Výroční zpráva přibližuje význam této spolupráce: „*Jak jednotliví žáci, tak i celý pěvecký a herecký kolektiv dokázal přesvědčivě, že rozhlas skýtá mládeži novou možnost uplatnění a novou formu osobitého projevu, který je tak podstatně odlišný od žákovské divadelní scény. Mikrofon, který eliminuje veškerou hereckou mimiku a který nepřipouští, aby hovořené a zpívané slovo bylo ve svém dramatickém účinku podpořeno efekty optického rázu, žádá na účinkujícím dokonalou kulturu slova a pečlivě zvládnutí hlasu.*“²⁷

V roce 1942 se gymnázium přestěhovalo na přechodnou dobu do zrušeného učitelského ústavu ve Slezské Ostravě.²⁸

Městské reformní reálné gymnázium v Přívoze

Dne 17. září 1919 bylo zahájeno vyučování na *Městském reformním reálném gymnáziu v Přívoze*. „*Potřeba střední školy v Přívoze, prokázána byla v prvé řadě velkým počtem českého žactva přívozskeho a přeplněním mor.- ostravských středních škol, dále vztahy v úvahu přilehlé obce Hlučínska, jimž dána pak příležitost posílat děti na studie do gymnasia přívozskeho.*“²⁹

25 AMO, I. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1936–1937. Moravská Ostrava, 1937, sign. A 5215. AMO, II. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1937–1938. Moravská Ostrava, 1938, sign. A 5216/1.

26 AMO, II. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1937–1938. Moravská Ostrava, 1938, sign. A 5216/1.

27 Ibid.

28 JIŘÍK, Karel et al. *Městský archiv v Ostravě. Průvodce po fondech a sbírkách*. 1. vyd. Ostrava, 1967, s. 154. K problematice učitelského ústavu v (Polské) Slezské Ostravě viz blíže KUSÁK, Jiří. Hudební výchova v učitelství ve Slezské (Polské) Ostravě v letech 1904–1942. *Hudební výchova*, 2016, roč. 24, č. 2, s. 7–9.

29 AMO, *První výroční zpráva městského reformního reálného gymnasia v Přívoze za školní rok 1919–1920*. Přívoz, 1920, sign. A 5228.

Od školního roku 1919–1920 vyučoval nepovinný zpěv v I. oddělení a od školního roku 1921–1922 i v II. oddělení ředitel přívozkého kůru Karel Patočka, zmiňovaný v souvislosti s působením na matičním gymnáziu v Moravské Ostravě; později vyučovali zpěv kromě Patočky také Karel Puchta, Alois Tregler, Václav Ševčík a Josef Schreiber.³⁰

V rámci výuky na gymnáziu byla pozornost věnována také významným výročím českých skladatelů: 25. výročí úmrtí Zdeňka Fibicha (1925), stému výročí úmrtí L. v. Beethovena (1927), sedmdesátému výročí narození Josefa Bohuslava Foerster (1929), šedesátému výročí narození Vítězslava Nováka (1930). Pedagogové seznamovali žáky také s významem osobnosti a hudebního díla Leoše Janáčka.

Úroveň hudební výchovy byla sledována inspekci i u přívozkého gymnázia (relevantní doklady máme opět z 30. a 40. let). Stanislav Jiránek provedl inspekci na již zmiňovaném matičním gymnáziu i na přívozkém gymnáziu ve stejný den, tj. 18. května 1931;³¹ v protektorátním období dne 15. května 1942 Oldřich Hilmera.³²

Podobně jako u matičního gymnázia v Moravské Ostravě také žáci přívozkého gymnázia participovali na oslavách české samostatnosti a oslavách k výročí T. G. Masaryka. Z dostupných programů ve výročních zprávách a ústavní kronice můžeme zobecnit orientaci především na českou hudbu, ale i hudbu evropskou (Beethoven, Benda, Bendl, Corelli, Cmíral, Čajkovskij, Debussy, Drdla, Dvořák, Fibich, Händel, Janáček, J. Křička, K. Patočka, Polášek, Schumann, Suk, Vačkář aj.).

V programech oslav narozenin T. G. Masaryka a české samostatnosti se objevují ovšem také kompozice žáků gymnázia. Tento fakt můžeme doložit provedením *Motlitby* [sic] za vlast teprve jedenáctiletého Ilji Hurníka, tehdejšího žáka II. třídy, dne 27. října 1934.³³ Hurníkovy kompozice nalézáme také v programech žákovských akademií v pozdějším období.

Ve 20. a 30. letech 20. století i na začátku protektorátního období přívozké gymnázium pořádalo žákovské akademie v místní sokolovně a jednalo se o šířeji koncipované programy, ve kterých se prolínaly hudební, pěvecké, recitační a tělovýchovné aktivity.

30 AMO, *Třetí výroční zpráva městského reformního reálného gymnasia v Přívoze za školní rok 1921–1922*. Přívoz, 1922, sign. A 5228. AMO, *Čtvrtá výroční zpráva městského reformního reálného gymnasia v Přívoze za školní rok 1922–1923*. Přívoz, 1923, sign. A 5228. AMO, *Pátá výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1923–1924*. Moravská Ostrava, 1924, sign. A 5228. AMO, *Šestá výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v M. Ostravě-Přívoze za školní rok 1924–1925*. Moravská Ostrava, 1925, sign. A 5228. AMO, *Sedmá výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v M. Ostravě-Přívoze za školní rok 1925–1926*. Moravská Ostrava, 1926, sign. A 5228. AMO, *XII. výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1930–1931*. Moravská Ostrava, 1931, sign. A 5228. AMO, *XIII. výroční zpráva státního čsl. reform. reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1931–1932*. Moravská Ostrava, 1932, sign. A 5228. AMO, *XIV. výroční zpráva státního československého reform. reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1932–33*. Moravská Ostrava, 1933, sign. A 5228. AMO, *XV. výroční zpráva státního čsl. reform. reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1933–34*. Moravská Ostrava, 1934, sign. A 5228. AMO, *XVII. výroční zpráva státního československého reform. reálného gymnasia v Moravské Ostravě za školní rok 1935–1936*. Moravská Ostrava, 1936, sign. A 5225.

31 AMO, *XII. výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1930–1931*. Moravská Ostrava, 1931, sign. A 5228.

32 AMO, *Kronika reformního reálného gymnasia v Přívoze (1940–1944)*, č. přír. 42, inv. č. 34.

33 *Ibid.*, s. 38

Na základě studia programů můžeme fakta zobecnit do několika tezí. V programech akademií vystupoval smíšený pěvecký sbor pod vedením Karla Patočky, Václava Ševčíka a Josefa Schreibra. O kvalitativní úrovni smíšeného sboru si můžeme udělat představu dle interpretovaných kompozic (*Česká píseň* Bedřicha Smetany; *V boj* Vítězslava Nováka; *Krásný sarafán* Karla Bendla; ženské sbory z opery *Rusalka* Antonína Dvořáka). Kromě smíšeného pěveckého sboru se uplatňoval také studentský orchestr. Významné zastoupení měla v programech akademií česká hudba (Axman, Bendl, Blecha, Dvořák, Fibich, Kaprál, J. Křička, Nedbal, Novák, Smetana, Suk, Titl, Šín ad.) i hudba evropská (Chopin, Schubert, Wieniawski). Do programů akademií byly také často včleňovány lidové písně (např. Josef Schreiber: *Lidové písně*) a písňový repertoár zaměřený na vybraný etnografický region (např. Jaroslav Křička: *Slezské písně*). Kromě vokálních a instrumentálních výstupů byly také zařazovány taneční, baletní prvky a rytmika Emy Dočkalové (např. části baletu *Z pohádky do pohádky* Oskara Nedbala, moderní tance, rokokové tance, rytmické tance na národní písně, rytmická gymnastika, rytmická cvičení a lidová říkadla, ruské společenské tance, tanečně-pohybové choreografie). Program zpestřovaly také méně obvyklé hudební formy, např. melodram (Ilja Hurník: *Budulínek*).

Kromě vlastních studentských výstupů můžeme konstatovat, že ve sledovaném období byli studenti přívozkého gymnázia motivováni pedagogy ke zhlédnutí operních představení, např. opery *Jakobín* při příležitosti oslavy 100. narozenin Antonína Dvořáka dne 26. září 1941 a také dalších koncertů pořádaných v kontextu ostravského kulturního života při příležitostech jubileí českých a evropských skladatelů (100. výročí narození Antonína Dvořáka, 150. výročí úmrtí W. A. Mozarta).

Dívčí lyceum / Dívčí reformní reálné gymnasium ve Slezské Ostravě

V roce 1911 iniciovala Matice osvěty lidové pro Těšínsko dívčí lyceum ve Slezské (Polské) Ostravě, které bylo vydržováno ženským spolkem Vlasta. V roce 1919 došlo ke změně správy školy ve prospěch Matice osvěty lidové pro Těšínsko a od roku 1920–1921 zaznamenáváme postupnou transformaci dívčího lycea na *Dívčí reformní reálné gymnasium ve Slezské Ostravě*.³⁴

Ve sledovaném období vyučovali zpěv na gymnáziu Rudolf Wunsch, Edvard Rund, Marie Krsková, Jaroslav Budík a Antonín Kříž ad. Z hlediska personálního zajištění výuky zpěvu můžeme jednoznačně zdůraznit pedagogické a umělecké kvality právě Edvarda Runda, neboť „*byl nadšeným propagátorem hudby a sborového zpěvu na širém Ostravsku, iniciátorem, pořadatelem a dirigentem skvělých hudebních a zpěvních produkcí [...] Po dlouhá léta byl vedlejším učitelem zpěvu na zdejší ústavě a povznesl tento předmět na vysokou úroveň.*“³⁵

Slezskoostravské gymnázium pořádalo hudební akademie v ostravském Národním domě a Katolickém domě. Některé z pořádaných akademií měly také dobročinný cha-

34 AMO, *Kronika Dívčího reformního reálného gymnasia ve Slezské Ostravě*, č. přír. 148, inv. č. 89.

35 Ibid.

rakter, o čemž svědčí uspořádání např. hudební akademie ve prospěch nemajetných žáků dne 21. června 1922. U dobročinných akademií se někdy objevuje šířeji koncipovaný program se snahou o jeho atraktivizaci, což se projevovalo přizváním profesionálních umělců či uměleckých těles. Kromě hudebních akademií věnovali pedagogové také pozornost pořádání hudebních oslav zaměřených na významná jubilea T. G. Masaryka (např. 7. března 1925, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1936, 1937) a oslav české samostatnosti. Z hlediska dramaturgického můžeme zobecnit uplatnění vokální (sólové i sborové) a instrumentální hudby českých i evropských skladatelů (Bach, Beethoven, Bendl, Brahms, Bériot, Dvořák, Fibich, Foerster, Grieg, Hilmera, Janáček, Jeremiáš, J. Křička, Mozart, Raff, Reger, Sarasate, Schubert, Schumann, Smetana, Suk, Šín, Vaňhal, Wieniawski, Wunsch). Ve velké míře můžeme z hlediska proporcí akcentovat zastoupení sborových skladeb (případně národních písní); dále také skladby pro housle a klavír; dokonce nalézáme také Foersterovu melodramatickou tvorbu.

V rámci oslav výročí T. G. Masaryka docházelo také ke kombinování prováděné hudby žákyněmi gymnázia a hudby reprodukované z gramofonových desek, např. dne 7. března 1934 bylo prezentováno sborové umění Bakulových zpěváčků, což můžeme z pohledu hudebněvýchovného jistě komentovat jako výrazný motivační stimul pro uměleckou práci (zvláště sborovou) žáků školy. Dále také z gramofonové desky zazněla významná díla českých autorů, která svou nezpochybnitelnou hodnotou odkazovala k českému národu a národní identitě, např. Smetanova *Vltava*.³⁶

Kromě umělecké činnosti v rámci akademií a oslavných akcí věnovali pedagogové dívčího gymnázia pozornost také seznamování studentů s výraznými osobnostmi české hudební kultury, např. s osobností Leoše Janáčka, Antonína Dvořáka,³⁷ Josefa Bohuslava Foerstera.

Některé oslavy protektorátního období byly pořádány účelově, neboť jejich organizace vycházela z povahy válečné doby a můžeme je hodnotit jako akce z nutnosti; jednalo se např. o oslavy vzniku Protektorátu Čechy a Morava apod.

Orchester deutscher Studenten der Ostrauer Mittelschulen

Zajímavé hudebněvýchovné aktivity se rozvíjely i u německé středoškolské mládeže, ovšem v úzké vazbě na mládež českou. V roce 1909 zahájil činnost *Orchester deutscher Studenten der Ostrauer Mittelschulen*, který řídil Alois Capello. V orchestru zřejmě působili společně němečtí i čeští studenti – instrumentalisté, což mělo zásadní význam pro rozvoj středoškolské hudební výchovy Čechů i Němců.³⁸

Článek v dobovém německém časopise reflektuje založení zmíněného orchestru a také uvádí argumenty podporující tento počín. „*Že je založení studentského orchestru v zá-*

36 Ibid.

37 V případě Dvořákovy osobnosti byla přednáška uspořádána v protektorátním období dne 29. září 1941.

38 CAPELLO, Alois. Das Studentenorchester. *Theater – und Musikblätter* 3, 1909–1910, č. 4, s. 57.

*jmu naši školní mládeže, která žije hudbou, asi nebude nikdo zpochybňovat. [...] Je potřeba hrát v orchestru? Jistě, pro mladého hudebníka, který to myslí se svou kariérou vážně, je to dokonce nepostradatelné. Protože jedině díky hře v orchestru [...] pocítí interpret ducha hudebního díla v jeho skutečném duchovním jazyce. [...] Jedině zde se rodí skutečné hudební citění a díky tomu i skutečný hudebník.*³⁹

Pozornost byla věnována fundovanému vedení orchestru, volbě orchestrálních děl, prezentaci výsledků na veřejných akademiích na konci každého semestru a také pedagogickým aspektům. V textu nalzáme také poznámku o podpoře založení a úspěšném fungování orchestru, zvláště s ohledem na dřívější existenci orchestru na českých středních školách. „Rádi bychom také upozornili na to, že tento veskrze bohudilý podnět není utopií, protože ještě před krátkou dobou fungoval na zdejších českých středních školách studentský orchestr, který své úloze úspěšně dostal.“⁴⁰

Capello také konstatuje, že „po překonání mnoha často i osobních a záměrných a nepodložených překážek, překvapivě kladených ze strany pedagogů, se vedoucímu pro tento orchestr podařilo získat výše uvedený počet hudebníků, popř. studentů a díky chvályhodné podpoře ze strany vedení našeho města také vhodné zkušební prostory. Nejde o to, aby byla sevcíčována a drilována nějaká ‚programová hudba‘; naopak – žáci by se měli naučit nahlédnout do hudební tvorby našich klasičků, vyučovat se do jejího uměleckého obsahu a odlišit ji od běžné každodenní hudby. Toto je ovšem možné pouze na příkladu originálů velkých orchestrálních děl našich mistrů.“⁴¹

Na základě pečlivě vybraného repertoáru studentský orchestr nacvičil např. předehru k opeře *Titus* (Mozart), *Symfonii č. 1 C dur* (Beethoven) a další skladby.

Závěr

Hudebněvýchovnou činnost na všeobecně vzdělávacích školách v Moravské Ostravě, Přívoze a Slezské Ostravě můžeme shrnout do několika dílčích závěrů. V případě všeobecně vzdělávacích středních škol se vyučoval zpěv sice jako nepovinný předmět, ale i přes tuto skutečnost můžeme vyslovit závěr o kvalitních hudebněvýchovných aktivitách, které se naplno projevíly v rámci organizace akcí různého typu (akademií, oslav s hudebním i tanečním programem). Na ostravských všeobecně vzdělávacích středních školách působili zdatní hudební pedagogové, kteří se zasloužili o rozvoj sledovaného předmětu v ostravském hudebněvýchovném prostoru, přestože postavení zpěvu jako nepovinného předmětu (teprve od roku 1943 byla hudební výchova zavedena jako povinný předmět ve výuce na středních školách) bylo ve srovnání s povinnými předměty do jisté míry handicapující a limitující.

Někteří z pedagogů působících na gymnáziích byli také činní v oblasti odborné hudební výchovy (Eduard Marhula, Rudolf Kadleček, Edvard Rund) a ostravského hudebního

39 CLO. Streiflichter zum Ostrauer Musikleben. Bildungs eines Studentenorchesters. *Theater – und Musikblätter* 2, 1908–1909, č. 31, s. 508–509.

40 Ibid., s. 509.

41 CAPELLO, op. cit. s. 57.

života (Antonín Hradil, Karel Budík, Eduard Marhula, Edvard Rund, Josef Schreiber, Rudolf Wunsch ad.). Společnou činností středoškolské hudební výchovy bylo pravidelné konání akcí různého typu (akademií, interních besídek, oslav české samostatnosti, výročí Františka Josefa I., T. G. Masaryka, Edvarda Beneše, oslavy jubilejí českých skladatelů). Z hlediska dramaturgického se na uvedených akcích objevovala vokální i instrumentální hudba a také výstupy rytmické, pohybové a taneční. Značnou úlohu při formování středoškolské výuky hudební výchovy zastávala sborová tělesa a smyčcový orchestr. Výrazné uplatnění nacházely kompozice českých hudebních skladatelů (zvláště skladby Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka ad.).

Bibliography

Sources

Ostravan (1902, 1903).

Ostravský denník (1907).

Moravskoslezský deník (1923).

Theater – und Musikblätter (1908–1909, 1909–1910).

Archiv města Ostravy (dále AMO), *Kronika Dívčího reformního reálného gymnasia ve Slezské Ostravě*, č. přír. 148, inv. č. 89.

AMO, *Kronika Státního gymnázia v Mor. Ostravě, Matiční ul.* (1903–1938), č. přír. 38, inv. č. 102.

AMO, *Kronika Státního gymnázia v Mor. Ostravě, Matiční ul.* (1940–1943), č. přír. 39, inv. č. 103.

AMO, *Kronika reformního reálného gymnasia v Přívoze* (1940–1944), č. přír. 42, inv. č. 34.

AMO, *Čtvrtá výroční zpráva městského reformního reálného gymnasia v Přívoze za školní rok 1922–1923*. Přívoz, 1923, sign. A 5228.

AMO, *Druhá roční zpráva českého reálného gymnasia Císaře a Krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1898–99*. Moravská Ostrava, 1899, sign. A 10329.

AMO, *Pátá roční zpráva českého reálného gymnasia Císaře a Krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1901–1902*. Moravská Ostrava, 1902, sign. A 10329.

AMO, *Pátá výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1923–1924*. Moravská Ostrava, 1924, sign. A 5228.

AMO, *První roční zpráva Matičního českého reálného gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1897–98*. Moravská Ostrava, 1898, sign. A 10329.

AMO, *První výroční zpráva městského reformního reálného gymnasia v Přívoze za školní rok 1919–1920*. Přívoz, 1920, sign. A 5228.

AMO, *Sedmá výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v M. Ostravě-Přívoze za školní rok 1925–1926*. Moravská Ostrava, 1926, sign. A 5228.

AMO, *Šestá výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v M. Ostravě-Přívoze za školní rok 1924–1925*. Moravská Ostrava, 1925, sign. A 5228.

AMO, *Šestnáctá výroční zpráva c. k. českého stát. gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1912–13*. Moravská Ostrava, 1913, sign. A 280.

AMO, *Třetí výroční zpráva městského reformního reálného gymnasia v Přívoze za školní rok 1921–1922*. Přívoz, 1922, sign. A 5228.

- AMO, *Výroční zpráva českého soukromého vyššího gymnasia v Moravské Ostravě za školní rok 1903–1904.* Moravská Ostrava, 1904, sign. A 10330.
- AMO, *I. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1936–1937.* Moravská Ostrava, 1937, sign. A 5215.
- AMO, *II. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1937–1938.* Moravská Ostrava, 1938, sign. A 5216/1.
- AMO, *IX. výroční zpráva českého soukromého vyššího gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1905–6.* Moravská Ostrava, 1906, sign. 10329.
- AMO, *X. výroční zpráva českého soukromého vyššího gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1906–7.* Moravská Ostrava, 1907, sign. A 10329.
- AMO, *XII. výroční zpráva státního reformního reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1930–1931.* Moravská Ostrava, 1931, sign. A 5228.
- AMO, *XIII. výroční zpráva c. k. českého státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1909–10.* Moravská Ostrava, 1910, sign. A 10329.
- AMO, *XIII. výroční zpráva státního čl. reform. reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1931–1932.* Moravská Ostrava, 1932, sign. A 5228.
- AMO, *XIV. výroční zpráva c. k. českého státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1910–11.* Moravská Ostrava, 1911, sign. A 280.
- AMO, *XIV. výroční zpráva státního československého reform. reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1932–33.* Moravská Ostrava, 1933, sign. A 5228.
- AMO, *XV. výroční zpráva státního čl. reform. reálného gymnasia v Mor. Ostravě-Přívoze za školní rok 1933–34.* Moravská Ostrava, 1934, sign. A 5228.
- AMO, *XVII. výroční zpráva c. k. česk. státního gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Mor. Ostravě za školní rok 1913–1914.* Moravská Ostrava, 1914, sign. A 280.
- AMO, *XVII. výroční zpráva státního československého reform. reálného gymnasia v Moravské Ostravě za školní rok 1935–1936.* Moravská Ostrava, 1936, sign. A 5225.
- AMO, *XXXI. výroční zpráva českého státního gymnasia v Mor. Ostravě za šk. rok 1927–28.* Moravská Ostrava, 1928, sign. A 10330.
- AMO, *XXXIV. výroční zpráva českého státního gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1930–31.* Moravská Ostrava, 1931, sign. A 10330.
- AMO, *XXXV. výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1931–32.* Moravská Ostrava, 1932, sign. A 10330.
- AMO, *XXXVI. výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1932–33.* Moravská Ostrava, 1933, sign. A 10330.
- AMO, *XXXVII. výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1933–34.* Moravská Ostrava, 1934, sign. A 10330.
- AMO, *XXXVIII. výroční zpráva státního československého gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1934–35.* Moravská Ostrava, 1935, sign. A 10330.

Literature

- JIRŮK, Karel et al. *Městský archiv v Ostravě. Průvodce po fondech a sbírkách.* Ostrava, 1967.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Kahan nad černou zemí. Památník k padesátému výročí založení gymnasia v Ostravě 1897–1947.* Ostrava: Slavnostní výbor, 1948.

- KUSÁK, Jiří. Akademická hudební škola v letech 1891–1917. *Hudební výchova*. 2016, roč. 24, č. 4, s. 4–6.
- KUSÁK, Jiří. Hudební výchova v meziválečné Ostravě. *Muzikologické fórum*. 2016, roč. 5, č. 1, s. 45–54.
- KUSÁK, Jiří. Hudební výchova v učitelské přípravě ve Slezské (Polské) Ostravě v letech 1904–1942. *Hudební výchova*, 2016, roč. 24, č. 2, s. 7–9.
- KUSÁK, Jiří. Music Education of Ostrava Germans from the 1890's to 1930's. Musik-Bildungs-Anstalt (1893–1931). In *МЕЖКУЛЬТУРНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В СОВРЕМЕННОМ МУЗЫКАЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ*. Moskva: Московский государственный институт культуры, Кафедра музыкального образования, 2017, s. 357–363.
- KUSÁK, Jiří. *Ostrava hudebněvýchovná. Hudební výchova, odborná hudební výchova, hudební výchova v učitelské přípravě, hudební lidovýchovné a popularizační aktivity v Ostravě od 90. let 19. století do roku 1945*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta pedagogická, 2017, 302 s. Habilitační spis.
- KUSÁK, Jiří. Z dějin regionální hudební výchovy v Ostravě v letech 1890–1918. Obecné, měšťanské, střední školy, učitelský ústav. *Hudební výchova*. 2015, roč. 23, č. 4, s. 56–58.
- MAZUREK, Jan – STEINMETZ, Karel – ADÁMKOVÁ, Hana et al. *Ostravská hudební kultura od konce 19. století do současnosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2010.
- STEINMETZ, Karel – MAZUREK, Jan – KUSÁK, Jiří – OLŠAROVÁ, Pavla. *Ostrava hudební. Vývoj hudební kultury jednoho města v posledních 160 letech*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. 260 s. ISBN 978-80-7464-664-5.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.